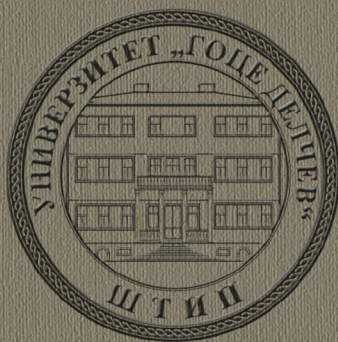
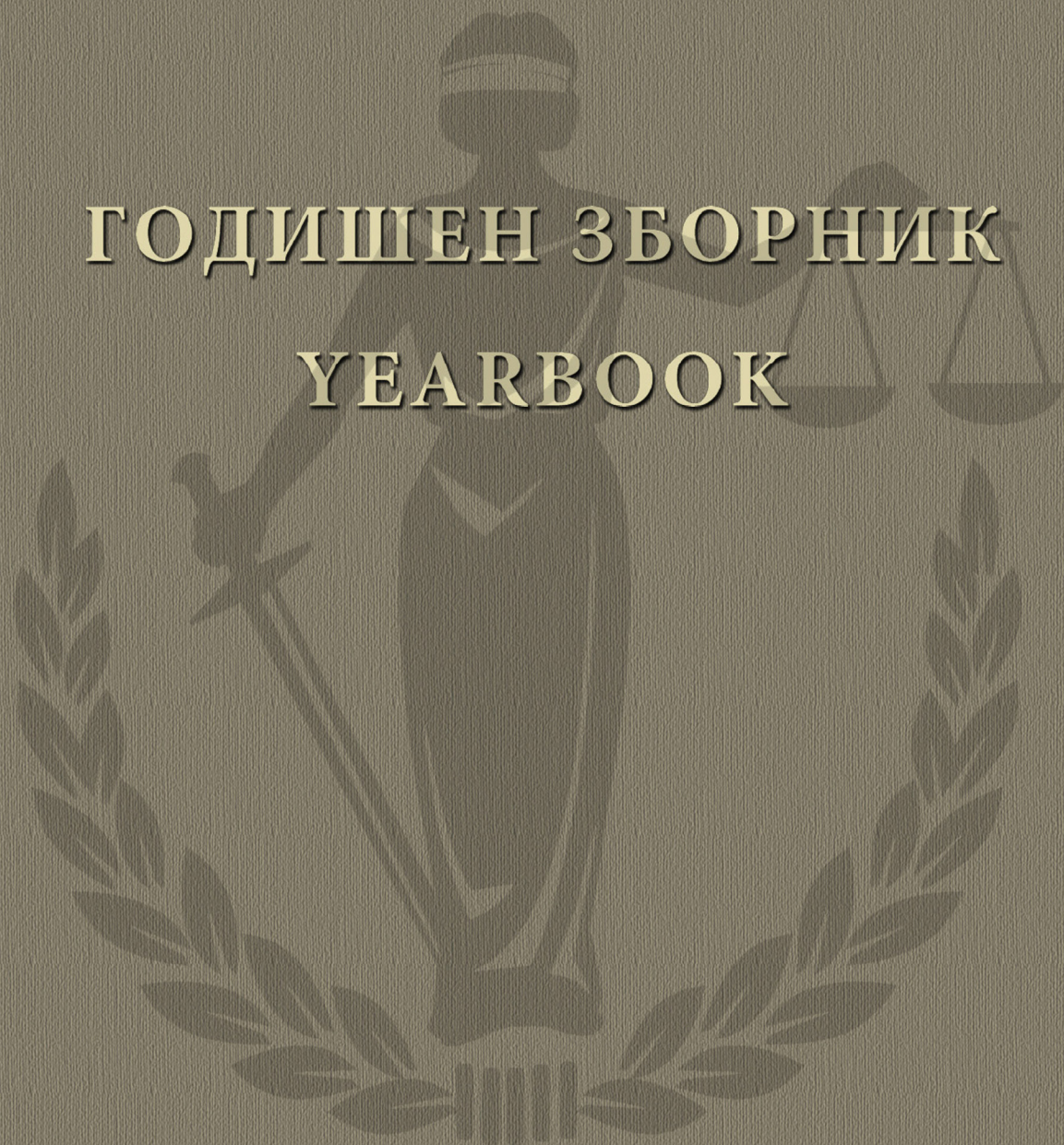

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-8713

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK

ГОДИНА 10

VOLUME X

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF LAW

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-8713

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020**

**YEARBOOK
2020**

ГОДИНА 10

VOLUME X

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF LAW**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF LAW**

За издавачот

Проф. д-р Олга Кошевалиска
For the publisher:
Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева Гудева
Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editorial board

Prof. Blažo Boev, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph.D.
Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Меѓународен програмски комитет

Проф. Д-р Јован Ананиев,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Проф. Д-р Јадранка Денкова,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Проф. Д-р Жан Пол Ленер,
Универзитет на Луксембург, Луксембург
Проф. Д-р Аленка Верболе,
Универзитет на Љубљана, Словенија
Проф. Татјана Петровна Суспицина,
Московска Правна Академија, Русија
Проф. Габриела Белова,
Југозападен Универзитет
„Неофит Рилски“ - Бугарија

International Editorial board

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D,
Goce Delcev University - Shtip
Prof. Jadranka Denkova, Ph. D,
Goce Delcev University - Shtip
Prof. Jean Paul Lehnrs, Ph. D,
University of Luxembourg
Prof. Alenka Verbole, Ph. D,
University of Ljubljana
Prof. Tatjana Petrovna Suspiciina,
Moscow State Law Academy
Prof. Gabriela Belova,
South West University
“Neofit Rilski” - Bulgaria

Редакциски одбор

Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска
Проф. д-р Борка Тушевска Гавриловиќ

Editorial staff

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D.
Prof. Borka Tuševska Gavrilovikj, Ph. D

Главен уредник

Проф. д-р Олга Кошевалиска

Managing editor

Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Одговорен уредник

Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editor in chief

Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Јазично уредување

Весна Ристова
(македонски јазик)

Language editor

Vesna Ristova
(Macedonian)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Правен факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Štip
Faculty of Law
Krste Misirkov 10-A.,
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА

АМБАРКОВ НИКОЛА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА 25 ГОДИНИ ПО ДЕЛТОН	5
АПАСИЕВ ДИМИТАР ФОРМАЛНО-ПРАВНИТЕ ПРИЧИНИ ПОРАДИ КОИ Т.Н.. „ЗАКОН ЗА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ“ НЕ Е ЗАКОН - CASE STUDY -	15
АТАНАСОВСКА – ЦВЕТКОВИЌ АНЕТА РИМСКИОТ МАНДАТУМ (ДОГОВОР ЗА ПОЛНОМОШНО) ВО СРПСКИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА ХАЏИЌ	23
ГАЛЕВА ЈОРДАНКА ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ И МУЛТИКУЛТУРНИ АСПЕКТИ ВО КРАЛСТВОТО ДАНСКА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	33
ДОНЧЕВСКА БИЛЈАНА ГЕНЕЗАТА НА ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА БАЗИТЕ НА ПОДАТОЦИ ВО САД, ЕУ И МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	45
ЃОРЃИЕВА ДИЈАНА, СТОИЛЕВА ЗОРИЦА, ЃОРЃИОСКА ЕМИЛИЈА ВОНРЕДНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ ВО ШПАНСКОТО ГРАЃАНСКО ПРОЦЕСНО ПРАВО	57
ЈОВАНОВА ЕВА, ДИМИТРИЕВСКИ ДЕЈАН КАКО ДО ПОГОЛЕМА БРОЈНОСТ НА ПРАТЕНИЧКИ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА?	65
ЈОСИФОВИЌ ИВИЦА ЕВРОПСКОТО КРИВИЧНО ПРАВО И ЗАЕМНАТА ДОВЕРБА ВО КРИЗА: СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ	75
КОЕВСКИ ГОРАН, ТУШЕВСКА ГАВРИЛОВИЌ БОРКА, СПАСЕВСКИ ДАРКО АНАЛИЗА НА МОЖНОСТА ЗА ВОВЕДУВАЊЕ НА ДРУШТВО СО ОГРАНИЧЕНА ОДГОВОРНОСТ СО ЕДНО ЕВРО ОСНОВНА ГЛАВНИНА ВРЗ ОСНОВА НА ГЕРМАНСКИОТ МОДЕЛ	85
КОШЕВАЛИСКА ОЛГА, РОГЛЕВА АЛЕКСАНДРА МЕЃУНАРОДЕН И НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ НА ПРАШАЊЕТО ЗА НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА ОД СТРАНА НА ВОЗРАСНИ ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО	93
САВЕСКИ ДЕЈАН ЗНАЧЕЊЕТО НА УСТАВНАТА ЖАЛБА ВО КРЕИРАЊЕТО НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ ОДНОС НА МЕЃУ УСТАВНИТЕ СУДОВИ И ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	105
ТОДОРОВА БИЛЈАНА ЕДНАКВА ПЛАТА ЗА РАБОТА СО ЕДНАКВА ВРЕДНОСТ	119
БИЛЈАНА ПАНОВА СОСТОЈБИТЕ И ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ПРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО СРЕДНИТЕ УЧИЛИШТА	125
ИЛИЌ ЈОВИЦА СЕБЕСПОЗНАНИЕТО И ПРАВОТО ДА СЕ ЧОВЕКУВА	127

КАКО ДО ПОГОЛЕМА БРОЈНОСТ НА ПРАТЕНИЧКИ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА?

Апстракт: Целта на овој труд е да се идентификуваат факторите кои најмногу влијаат на бројноста на пратеничките, како и да се процени важноста од промената на изборниот систем врз родовата застапеност во Собранието на Република Северна Македонија. Во рамките на трудот е направена симулација на освоените пратенички мандати на парламентарните избори во 2016 и 2020 година, со тоа што територијата на државата беше земена како една изборна единица, наместо постојните шест. Врз основа на добиените резултати се направи споредба на распределбата на мандатите со цел да се види дали и за колку би се разликувале освоените мандати од страна на пратеничките, доколку територијата на државата би претставувала една изборна единица. Дополнително, преку анализа на кандидатските листи од изборите, се испитуваа одредени трендови во однос на застапеноста на жените на листата, при што беа извлечени одредени заклучоци за влијанието од воведувањето на отворените листи на родовата застапеност во нашата држава.

Резултатите од спроведената симулација покажуваат дека примената на една изборна единица би имала позитивен ефект врз застапеноста на жените во Собранието, односно бројот на жени кои би освоиле мандат во Собранието би се зголемил. Во однос на употребата на отворени листи, наодите од анализата наведуваат на заклучокот дека воведувањето на отворени листи без дополнителни услови и мерки би се одразило негативно врз родовата застапеност на жените во македонското Собрание.

Генерален заклучок е дека изборниот систем влијае врз можностите за застапеност на жените во парламентот. Сепак, треба да се има предвид дека самиот изборен систем не е ниту неопходен, ниту доволен услов за да се обезбеди родово сензитивна застапеност во парламентите. Потребни се дополнителни (посебни) мерки за да се поттикне зголемувањето на застапеноста на жените во парламентот.

Клучни зборови: *изборен систем, изборна единица, отворена листа, распределба на мандати, родова застапеност.*

JOVANOVA EVA³
DIMITRIEVSKI DEJAN⁴

HOW TO INCREASE THE NUMBER OF FEMALE MPS IN THE ASSEMBLY OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA?

Abstract: The purpose of this paper is to identify the factors that have the biggest impact on the number of female MPs, as well as to assess the importance that revising the electoral system would have on gender representation in the Assembly of the Republic of North Macedonia. In this paper, a simulation of the mandates won in the parliamentary elections in 2016 and 2020 was made, with the territory of the country being taken as one constituency, instead of the existing six. Based on the obtained results, a comparison of the distribution of mandates was made in order to analyze whether and to what extent the won mandates by the MPs would differ if the territory of the country would be one constituency. Additionally, through the analysis of the candidate lists from the elections, certain trends regarding the representation of women on the list were examined, and certain conclusions were drawn about the impact of the introduction of open lists on gender representation in our country.

¹ Авторот е вработен во Парламентарен институт при Собрание на Република Македонија, email: eva.jovanova@gmail.com.

² Авторот е вработен во Парламентарен институт при Собрание на Република Македонија, email: dejandimit@gmail.com.

³ The author works at the Parliamentary Institute within the Parliament of Republic of Macedonia, eva.jovanova@gmail.com.

⁴ The author works at the Parliamentary Institute within the Parliament of Republic of Macedonia, dejandimit@gmail.com.

The results of the conducted simulation show that the application of the model of one constituency on the whole territory of the country would have a positive effect on the representation of women in the Assembly, ie the number of women who would enter in the Assembly would increase. Regarding the use of open lists, the findings of the analysis lead to the conclusion that the introduction of open lists without additional conditions and measures would have a negative impact on the gender representation of women in the Macedonian Parliament.

The general conclusion is that the type of electoral system affects the opportunities for women's representation in parliament. However, it should be taken into account that the electoral system is neither a necessary nor a sufficient condition to ensure gender-sensitive representation in parliaments. Additional (special) measures are needed to encourage an increase in the representation of women in parliament.

Keywords: *electoral system, electoral district, open list, distribution of seats, gender representation.*

1. Вовед

Малиот број жени во политиката останува критично прашање што го поткопува целосното функционирање на демократските процеси. Општиот тренд во европските демократии е насочен кон зголемување на учеството и активноста на жените во политиката. „Политичката застапеност на жените е клучен предуслов за подобро влијание и вклучување на жените во креирањето на политиките. Минималниот праг од 30% застапеност на жените на сите нивоа и сектори е прифатен меѓународен стандард... Постојат многу фактори кои влијаат врз нивото на застапеноста на жените во политиката. Еден од најважните фактори е типот на изборен систем, кој често се јавува како главна пречка на патот на пробивањето на жените во политиката.“⁵

Република Северна Македонија има богато искуство со примена на различните типови на изборни системи. Почнувајќи со мнозинскиот изборен систем во два круга користен во 1990 и 1994 година; потоа заменувајќи го со комбинирање на мнозинскиот и пропорционалниот во еден мешовит изборен систем во 1998 година; па сè до воведување на пропорционален изборен систем со партиски листи од 2002 година па наваму. Прашањето за изборниот систем во Република Северна Македонија е едно од најчесто поставуваните прашања, посебно во периодот пред и по секои парламентарни избори. Дилемите кои се наметнуваат се однесуваат главно на типот на изборните листи (отворени наспроти досегашните затворени) и бројот на изборните единици (една наспроти досегашните шест).

Според *моделот на пропорционално застапување (пропорционални изборни системи)*, претставничките места се распределуваат во согласност со освоените гласови, односно секоја партија е застапена во претставничкиот дом во пропорција со делот на добиените гласови од електоратот⁶. Со други зборови, секоја партија добива онолку процент на претставнички мандати кој е пропорционален со процентот на гласови кои партијата ги освоила за време на изборите. Пропорционалните изборни системи најчесто се применуваат во поголеми повеќемандатни изборни единици каде гласачите го даваат својот глас за партиски листи, а не за кандидати. *Големината на изборна единица* се однесува на бројот на пратенички мандати кои се доделени на една изборна единица. Од аспект на големината, постои широк спектар на варијации, од тоа целата земја да претставува една изборна единица до тоа земјата да биде поделена на повеќе помали изборни единици кои ќе носат по одреден број на мандати.⁷ *Типот на избирачките листи* е еден од главните фактори според кој се диференцираат различните пропорционални изборни системи. Постојат два главни типа на листи: *затворени партиски (кандидатски) листи*, каде редоследот на кандидатите на секоја партиска листа е однапред определен од страна на партиските раководства и *отворени партиски (кандидатски) листи*, каде редоследот не е однапред определен, односно самите гласачи имаат можност да одредат кои кандидати од секоја листа ќе ги добијат мандатите.

Предмет на истражување на овој труд е родовата застапеност во законодавниот дом.

⁵ Центар за истражување и креирање политики. „Кон родово рамноправна Македонија“. Скопје, 2010. Достапно на: <http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2018/03/Kon-rodovo-ednakva-makedonija-Makedonski.pdf> (пристапено на 12.10.2020), стр. 12-13.

⁶ Силјановска-Давкова, Гордана, „На патот на распределбата на изборните мандати - изборни модели“, во „Конституционализам, универзализам и демократија“, Ротердам, 1999, стр. 3.

⁷ District Magnitude and Political Parties, The Electoral Knowledge Network, 2012, достапно на: <http://aceproject.org/ace-en/topics/pc/pcc04/pcc04a> (пристапено на 13.10.2020).

Потребата од истражување на предметот на трудот е неспорна, имајќи ја во предвид важноста и актуелноста на темата. Дискутирајќи за изборните системи, Сартори истите ќе ги нарече ‘најспецифичниот манипулативен инструмент на политиката’.⁸ Причината за тоа е фактот што изборот на одреден изборен систем може да ја промени политичката сцена во дадена земја во однос на бројот на партии, видот и стабилноста на владата, начинот на кој луѓето ги перцепираат кандидатите и процесот на гласање, како и многу други аспекти.

Основна цел на проучување е да се идентификуваат факторите кои најмногу влијаат на бројноста на пратеничките, како и да се процени важноста од промената на изборниот систем врз родовата застапеност во Собранието на Република Северна Македонија врз основа на анализата на изборните резултати на парламентарните избори.

Главната хипотеза која овој труд се обидува да ја докаже е следната: Промената на изборниот систем во однос на бројот на изборни единици (од шест на една) би влијаело позитивно, додека пак промената во однос на типот на избирачки листи (отворени наспроти затворени) би влијаело негативно врз застапеност на жените во законодавниот дом.

2. Изборниот систем на државата како фактор за вклученост на жени во парламентот

Пропорционалниот изборен систем придонесе за поголема вклученост на жени во Собранието, но заедно со воведувањето посебни мерки како родовата квота се покажа како најдобра комбинација за унапредување на родовата еднаквост и учеството на жените во процесите на одлучување на централно и локално ниво. Имено, Северна Македонија воведо посебни мерки (родова квота од 30%) во законодавството во 2006 год. Оваа интервенција навистина се покажа дека влијае за зголемено и унапредено учество на жената. Со измените и дополнувањата на Изборниот законик од 2015 година беше обезбедена уште поголема вклученост на жените на кандидатските листи за пратеници, односно најмалку 40% жени, и тоа на секои три места, најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол (жените) и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места. Истото се однесува и на кандидатските листи за членовите на Совет на општината и градот Скопје. Родовата квота е законски задолжителна и предвидени се и правни санкции (неприфаќање на кандидатската листа од страна на Државната изборна комисија).

Според мислењето на Венецијанската комисија, поволна комбинација за застапеност на жени во парламентите е пропорционален изборен систем со големи изборни единици или една изборна единица на цела територија на државата, постоење изборен праг, затворени изборни листи и задолжителна квота што не обезбедува само голем број жени кандидати, но исто така и строги правила за редослед, на пр. патент-систем, како и ефективни санкции за непочитување на правилата.⁹

2.1 Родовата застапеност во Собранието во случај на една изборна единица

Со цел да се истражи хипотезата за најповолна комбинација за застапеност на жени во Собранието на Република Северна Македонија беше спроведена *симулација од страна на авторите*, со цел пресметување на бројот на жени кои би успеале да влезат во Собранието на последните два изборни циклуси, одржани во 2016 и во 2020 година, доколку територијата на државата би била една изборна единица, наспроти постојните шест.

Методологијата која беше користена е следната: Најпрво се направи симулација на освоените пратенички мандати на парламентарните избори во 2016 и 2020 година, со употреба на D’Hondt изборната формула за пресметување на резултатите, со тоа што територијата на државата беше земена како една изборна единица, наместо постојните шест. Потоа се направи споредба на распределбата на мандатите со цел да се види дали и за колку би се разликувале освоените мандати од страна на партиите, доколку територијата на државата би претставувала една изборна единица.

Потоа, искористувајќи ги резултатите од симулацијата, авторите извршија пресметка на

⁸ Lijphart, Arend. “Constitutional Choices for New Democracies”. Во Diamond, Larry and Plattner, Marc F. (Ed.). “Electoral Systems and Democracies”. Балтимор: Џон Хопкинс Универзитет, 2006, стр. 74.

⁹ Венецијанска комисија. “Compilation Of Venice Commission opinions and reports concerning electoral systems”. Стразбур, 2019. Достапно на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)001-e) (пристапено на 9.9.2020), стр. 12.

бројот на жени кои би освоиле пратенички мандат, доколку целата држава би била една изборна единица. Треба да се има во предвид дека редоследот на мажите и жените на кандидатските листи се разликува помеѓу изборните единици, па според тоа и резултатите од самата симулација зависат од подреденоста на мажи/жени на различните кандидатски листи. Со оглед на тоа дека е практично невозможно да се одреди редоследот на кандидатите на избирачките листи, доколку државата би била една изборна единица, одлучено беше како урнек за секоја политичка партија да се земе кандидатската листа од онаа изборна единица во која партијата освоила најмногу гласови (или со други зборови таму каде би се сметало дека партијата ужива најголема популарност).¹⁰

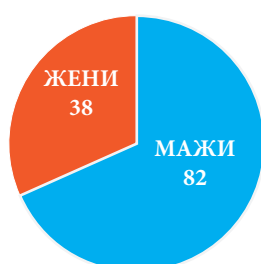
Табела 1 - Симулација на освоените мандати на парламентарните избори во 2016 година

	ВМРО ДПМНЕ и др.	СДСМ и др.	ДУИ	БЕСА	Алијанса за Албанците	ДПА	ВМРО за Македонија	Левица	КПП – Трет блок
Мандати (фактичка состојба)	51	49	10	5	3	2	0	0	0
Мандати во случај на една изборна единица	48	47	9	6	3	3	2	1	1

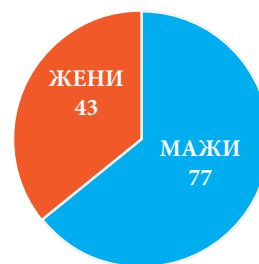
По спроведената симулација се воочува дека, согласно користената методологија, **бројот на жени** кандидати кои би освоиле мандат во Собранието во 2016 година **би се зголемил за пет**, доколку целата држава би била една изборна единица наспроти постојните шест изборни единици, односно бројот **се зголемува од 38 на 43 пратенички**.¹¹

Слика 1 - Споредба на родовата застапеност во Собранието по изборите во 2016 година, шест изборни единици наспроти целата држава како една изборна единица

ШЕСТ ИЗБОРНИ ЕДИНИЦИ

ЕДНА ИЗБОРНИ ЕДИНИЦИ

Разликата е најизразена во малите и средните партии (кои освојуваат од три до десет мандати), со оглед на тоа дека при повеќе изборни единици, освоените пратенички мандати се распределуваат помеѓу изборните единици и најчесто од една изборна единица добитни се првото или првите две места, кои по правило се окупираани од кандидати мажи.

¹⁰ За двете партии (ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ) чиј број на освоени мандати го надминува бројот на кандидати на една листа, во предвид се земаат трите изборни единици каде партиите освоиле најмногу гласови.

¹¹ Треба да се напомене дека се зема во предвид бројот на жени пратенички во моментот на завршувањето на изборите. Со подоцнежните промени, односно формирањето на Владата и влегувањето на дополнителни кандидати од листата, тенденцијата е бројот на жени во Собранието да расте.

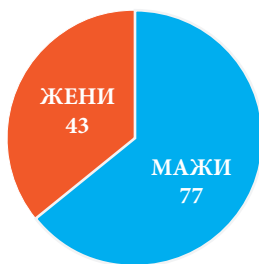
Табела 2 - Симулација на освоените мандати на парламентарните избори во 2020 година

	СДСМ и др.	ВМРО ДПМНЕ и др.	ДУИ	Алијанса за Албанците/ Алтернатива	Левица	ДПА	Интегра
Мандати (фактичка состојба)	46	44	15	12	2	1	0
Мандати во случај на една изборна единица	45	43	14	11	5	1	1

По спроведената симулација на резултатите во 2020 година, се воочува дека **бројот на жени** кандидати кои би освоиле мандат во Собранието во 2020 година **би се зголемил за осум**, доколку целата држава би била една изборна единица наспроти постојните шест изборни единици, односно бројот **се зголемува од 43 на 51 пратенички**. Разликата повторно, како и во 2016 година, е најизразена во малите и средните партии (кои освојуваат од три до десет мандати).

Слика 2 - Споредба на родовата застапеност во Собранието по изборите во 2020 година, шест изборни единици наспроти целата држава како една изборна единица, **2.2** Родовата застапеност во Собранието во случај на отворени избирачки листи

ШЕСТ ИЗБОРНИ ЕДИНИЦИ

ЕДНА ИЗБОРНИ ЕДИНИЦИ

Според Венецијанската комисија, „тешко е да се дадат општи препораки за изборните листи, но сепак затворените листи ја олеснуваат застапеноста на жените, особено доколку се користат родовите квоти“.¹² Специфичноста на отворените листи е во тоа што им овозможуваат на гласачите да го игнорираат редоследот на кандидатите на листата. Во однос на родовата застапеност, ова значи дека гласачите не се обврзани да изберат кандидати од двата пола, а тоа може да резултира во неизбалансиран состав на парламентот.

Искуствата во државите покажуваат дека отворените листи се повеќе во корист на добро познатите (популарните) машки кандидати. Оттука, постои опасност дека воведувањето отворени листи може да резултира во избор на помалку жени.¹³ Според Венецијанската комисија за зголемување на можноста за застапеност на жените при отворени листи се потребни активни кампањи за гласање на жени кандидати. Потребно е да се убедат гласачите активно да гласаат за жени кандидати и да се убедат партиите да вклучуваат повеќе жени на истакнати позиции во партиите и на партиските листи.¹⁴ Ефектите од системите со отворени листи врз застапеноста на жените, всушност се разликуваат драматично, во зависност од поддршката на партијата за

¹² Венецијанска комисија. “*Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning electoral systems*“ (пристапено на 13.10.2020), стр. 12.

¹³ Венецијанска комисија. “*Venice Commission opinions and reports concerning gender equality*“. Стразбур, 2016. Достапно на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2016)007-e) (пристапено на 13.10.2020).

¹⁴ Matland, Richard E. “*Enhancing Women’s Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*“. Во Ballington, Julie and Karam, Azza (Ed.). “*Women in Parliament: Beyond Numbers*“. Стокхолм: Меѓународен институт за демократија и асистирање при избори (IDEA), 2005. Достапно на: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/women-in-parliament-beyond-numbers-a-revised-edition.pdf#page=91> (пристапено на 13.10.2020).

кандидатурите на жените. Во Данска на пример, можноста на гласачите да гласаат на отворени листи како и практиките за номинирање жени од страна на партиите придонесуваат за високо ниво на застапеност на жените. Друг таков случај е Перу (изборите во 2006 година), каде гласањето на отворени листи придонесе за висока застапеност на жени во парламентот. Се оценува дека тоа во голем дел се должи на кампањата на активистите во Перу во која гласачите беа повикани да ги дадат своите преференцијални гласови на „еден од секој“ (т.е. еден маж и една жена).¹⁵ Системот со отворени листи се користи во Норвешка за локални избори. Во изготвувањето на нивните партиски листи, многу од норвешките партии строго го следат принципот секој втор кандидат да е жена (патент-системот). Сепак, резултатите покажуваат дека гласачите даваат предност на машките кандидати. Со други зборови, во Норвешка, каде партиите даваат поддршка на жените кандидати, преференцијалното гласање им штети на жените. Во Полска, од друга страна, изборните резултати покажуваат дека гласачите ги избираат женските кандидати. Но, партиските комитети што ги составуваат кандидатските листи, најчесто ги потценуваат жените кандидати и на листите не успеваат да се номинираат голем број жени кандидати.¹⁶

Во однос на употребата на отворени листи, не постои можност да се направи симулација на изборните резултати, со оглед на тоа дека претставува практично невозможно да се предвиди кои кандидати од понудените листи би биле преферирани од страна на гласачите во случај на отворени листи. Сепак, преку анализа на кандидатските листи од изборите, може да се забележат одредени трендови во однос на застапеноста на жените на листата, при што може да се извлечат некои заклучоци за влијанието од воведувањето на отворените листи на родовата застапеност во нашата држава. Во таа насока, сите кандидатски листи од двата изборни процеси беа анализирани во однос на неколку аспекти: 1) вкупен број на кандидати мажи наспроти кандидати жени; 2) вкупен број на носители на кандидатски листи кои се мажи наспроти носители жени и 3) вкупен број на „кандидатски тројки“ во кои има повеќе мажи наспроти „кандидатски тројки“ во кои има повеќе жени. Земајќи го во предвид законскиот услов дека на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол, под „кандидатска тројка“ се подразбираат сите три последователни кандидати на една листа кои треба да го исполнуваат овој услов (реден број 1 до 3 на листата, реден број 4 до 6, реден број 7 до 9, итн.). Со оглед на тоа дека секоја кандидатска листа е составена од 20 кандидати, за потребите на пресметувањето на „кандидатските тројки“ беа искористени првите 18 кандидати од листите, со цел делливост на бројот со три.

Во однос на бројот на кандидати мажи, наспроти кандидати жени, од вкупно 1.089 кандидати на избирачките листи на изборите во 2016 година, *642 кандидати биле мажи наспроти 447 кандидати жени* (сооднос 1,44 наспроти 1, односно на секоја една жена кандидат имало скоро 1,5 маж кандидат). Само на една од вкупно 57 листи, имаме случај на повеќе жени кандидати од мажи (листата на коалицијата ВМРО за Македонија во четвртата изборна единица, 11 жени наспроти 9 мажи). На сите други листи имаме повеќе кандидати мажи од жени. Она што е посебно впечатливо е дека жените доминираат на последните две места на листата (71 жени наспроти 37 мажи), односно тоа се оние кандидати чие присуство на листите е повеќе симболично, односно чиј влез во Собранието е практично невозможно, со што делумно се намалува разликата во вкупниот сооднос, кој инаку би бил уште поголем во корист на мажите.

Во однос на „кандидатските тројки“, од вкупно 342 кандидатски тројки, *во 292 тројки имаме двајца кандидати мажи, а само една жена, додека во само 50 тројки ситуацијата е во корист на жените, односно имаме две жени и еден маж кандидат*. Соодносот е 5,84 наспроти 1, што покажува дека тенденцијата е сè уште на повеќето листи присуството на жените да биде само во насока на исполнување на законски поставениот минимум.

Во однос на бројот на носители на кандидатски листи, од вкупно 57, *на 54 листи носители биле мажи, наспроти 3 листи на кои носители биле жени*. Ова е значајно со оглед на тоа дека се смета дека за носители на кандидатските листи се ставаат најпроминентните/најпопуларните членови во партии, односно оние што се смета дека би можеле да привлечат најмногу гласови.

По спроведената анализа на кандидатските листи од 2020 година, може да се утврди дека во однос на бројот на кандидати мажи наспроти кандидати жени, од вкупно 1.560 кандидати на избирачките листи на изборите во 2020 година, *893 кандидати биле мажи наспроти 667*

¹⁵ Ибид.

¹⁶ Ибид.

кандидати жени (сооднос 1,34 наспроти 1, односно на секоја една жена кандидат имало повеќе од 1,3 маж кандидат). Тука може да се забележи подобрување во однос на претходните избори од 2016 година. Исто така, за разлика од 2016 година, кога на само една листа имаме случај на повеќе жени кандидати од мажи, во 2020 година имаме три такви листи. Дополнително, на девет од вкупно 78 листи, имаме случај на ист број на жени и мажи кандидати. Сепак, и покрај овие подобрувања, на мнозинството листи има повеќе кандидати мажи од жени. Подобрување на ситуацијата има и во однос на тоа кој се наоѓа на последните две места на листата, односно тоа се оние кандидати чие присуство на листите е повеќе симболично, односно чиј влез во Собранието е практично невозможно. Тука сè уште водат жените со 82 кандидати наспроти мажите со 74, но разликата не е толку впечатлива како во 2016 година.

Во однос на „кандидатските тројки“, од вкупно 468 кандидатски тројки, во 353 тројки има двајца кандидати мажи, а само една жена, додека во 115 тројки ситуацијата е во корист на жените, односно има две жени и еден маж кандидат. Соодносот е 3 наспроти 1, што иако претставува значајно намалување на соодносот во однос на 2016 година, покажува дека тенденцијата е сè уште на повеќето листи присуството на жените да биде само во насока на исполнување на законски поставениот минимум.

Во однос на бројот на носители на кандидатски листи, од вкупно 78, на 58 листи носители биле мажи, наспроти 20 листи на кои носители биле жени. И во овој случај имаме значително подобрување во однос на 2016 година, но сепак останува доминацијата на мажите на водечките места на кандидатските листи.

3. Заклучок и дискусија

Резултатите од спроведената симулација во рамките на трудот во однос на изборните резултати од 2016 и 2020 година покажуваат дека бројот на жени кандидати кои би освоиле мандат во Собранието би се зголемил, доколку целата држава би била една изборна единица наспроти постојните шест изборни единици, односно примената на една изборна единица би имала позитивен ефект врз застапеноста на жените во Собранието.

Во однос на употребата на отворени листи, наодите од анализата на кандидатските листи од изборите во 2016 и 2020 година наведуваат на заклучокот дека воведувањето на отворени листи без дополнителни услови и мерки би се одразило негативно врз родовата застапеност на жените во македонското Собрание. И покрај одредени позитивни поместувања во 2020 година наспроти 2016, значително помалиот број на жени на кандидатските листи наспроти мажите, како и доминацијата на мажите во таканаречените „кандидатски тројки“ и на водечките/добитните места на листите, упатуваат на тоа дека тенденциите во нашата држава сè уште се повеќе во насока на исполнување на законски поставениот минимум, отколку кон постигнување на реална родова рамноправност во законодавниот дом. Согласно тоа, наодите упатуваат на потврда на претпоставката дека системот на отворени листи негативно се одразува врз родовата застапеност во парламентите. Дополнително, очигледно е дека отворените листи им овозможуваат на партиите (доколку имаат номинирано избалансиран број жени кандидати) да бидат исклучени од одговорноста за евентуалната незастапеност на жените во парламентот, бидејќи конечниот исход зависи од илјадници индивидуални гласачи кои донесуваат поединечни одлуки. За споредба, во системите со затворени листи, одговорност на партијата е доколку не биде обезбеден родов баланс во застапеноста во парламентите.¹⁷

Треба да се има предвид дека самиот изборен систем не е доволен услов за да се обезбеди родово сензитивна застапеност во парламентите. Напоредно со комбинацијата на најповолни карактеристики на изборниот систем потребни за парламентарна претставеност на жените, се потребни и дополнителни (посебни) мерки за да се поттикне родово сензитивна застапеност во парламентите. Членот 4 од Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените потенцира дека „усвојувањето привремени посебни мерки од страна на државите потписнички со цел забрзување на де факто еднаквоста меѓу мажите и жените не се смета за дискриминација“.¹⁸

¹⁷ Ибид.

¹⁸ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women”, 1979. Достапно на: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf> (пристапено на 13.10.2020).

Според препораките на *Парламентарното собрание на Советот на Европа*¹⁹ меѓу мерките кои треба да бидат преземени за зголемување на застапеноста на жените во парламентите се: воведување *родови квоти* за изборните листи, при што се препорачува *патент системот*, но квотите да се временски ограничени и сразмерни на потребите; преземање активности преку *јавно финансирање на политичките партии* со цел нивно охрабрување да промовираат родовата еднаквост во своите редови итн.

Родовите квоти се сметаат за привремени посебни мерки што можат да дејствуваат како „соодветна и легитимна мерка за зголемување на жените во парламентот. Повеќе од 80% од државите во кои парламентите имаат над 30% жени пратеници имаат предвидено законски (правно-обврзувачки) или доброволни квоти²⁰ во своите изборни системи.²¹ Во Северна Македонија, со цел да се промовира родовата еднаквост и учеството на жените во процесите на донесување одлуки на централно и локално ниво, во членот 64 од Изборниот законик е предвидена задолжителна квота од најмалку 40% за кандидатите што му припаѓаат на помалку застапениот пол, и тоа на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места. Родовата квота е правно обврзувачка и предвидува законски санкции, односно неприфаќање на списокот на кандидати од страна на Државната изборна комисија што би значело неможност за учество на политичката партија на избори. Сепак, Венецијанската комисија предлага не само задолжителна квота и ефективни санкции за непочитување на правилата, туку и строги правила за редослед на изборните листи, како на пример патент-систем кој обезбедува родов паритет на изборните листи.²²

Друга мерка за зголемување на бројот на жените е *родово насочено јавно финансирање*. Концептот на родово јавно финансирање ги има следниве две значења: висината на јавни (буџетски) средства кои политичката партија ги добива се поврзува со нивото на родова балансираност на кандидатите номинирани на избори (или тие коишто ќе бидат избрани), или претпоставува одреден процент на јавно финансирање којшто политичката партија го добива и којшто е наменет за родово насочени активности.²³ Концептот на родово насочено јавно финансирање се применува во околу 30 земји ширум светот во изминатите две децении. Во повеќето од државите во кои се применува концептот на родово насочено јавно финансирање неуспехот на партијата да номинира одреден број жени на изборните списоци не значи неможност на партијата да учествува на избори, туку може да значи загуба на дел од предвиденото јавно финансирање на партијата, како во Албанија, Франција, Португалија, Република Ирска, Италија. Во Грузија, Хрватска и Романија се алоцираат дополнителни средства од јавното финансирање на оние политички партии кои номинираат жени на кандидатските листи, а во Република Ирска, Италија и Финска дел од јавното финансирање на партијата е наменет за родово сензитивни активности за намалување на родовата нееднаквост. Северна Македонија припаѓа во групата држави во кои родовата еднаквост се обезбедува со правно обврзувачка родова квота за кандидатите на помалку застапениот пол на изборните листи. Во повеќето од оваа група на држави неисполнувањето на родовите квоти би значело не само неучество на партијата на изборите, туку и нејзина неподобност за јавно финансирање. Сепак, постоењето законски родови квоти не треба да го исклучува воведувањето родово насочено јавно финансирање, односно во држави каде родовата квота предвидува помалку од 50% родова застапеност на изборните листи, може да се обезбедат финансиски стимулации на политичките партии, доколку тие поднесат изборни листи со целосен родов паритет на кандидатите, или доколку обезбедат надминување на прагот на законски поставената квота.

¹⁹ Council of Europe Parliamentary Assembly recommendation 1676 (2004) on women's participation in elections, 2004. Достапно на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17259&lang=en> (пристапено на 13.10.2020).

²⁰ Освен таканаречените „законски квоти“, за застапеноста на жените, многу држави (пред сè долгогодишните демократии) имаат доверба во таканаречените „доброволни квоти“, кои се воведуваат во статутите на политичките партии.

²¹ Inter-Parliamentary Union Knowledge Hub on Women in Politics. Достапно на: <https://www.ipu.org/our-impact/gender-equality/women-in-parliament/ipu-knowledge-hub-women-in-politic> (пристапено на 12.10.2020).

²² Венецијанска комисија. „*Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning electoral systems*“ (пристапено на 13.10.2020), стр. 12.

²³ Венецијанска комисија. „*Money in Politics*“. Тбилиси, 2018. Достапно на: <https://www.venice.coe.int/files/Regional%20Conference%20Money%20and%20Politics%20GEO%202018.pdf> (пристапено на: 13.10.2020).

Значајна мерка за поголема вклученост на жените во парламентите е обезбедувањето *еднаков пристап до медиумите* на жените и мажите политичари, како и континуирана медиумска кампања против стереотипите, сексизмот и насилството кон жените политичари. Компаративните примери во државите покажуваат дека мизогините вербални напади, сексуалното и онлајн вознемирување, како и други форми на насилство со кои се соочуваат жените во политиката се најголем фактор кој ги одвраќа жените од амбициите да се вклучат во политиката. Воедно, потребни се посебни мерки кои предвидуваат: програми за обука и градење на капацитети за жени кандидати пред нивниот избор, усвојување, спроведување и евалуација на стратегии, планови и програми за родова еднаквост на различни нивоа, вклучително и специфични акциски планови за постигнување рамномерно учество и застапеност на жени и мажи на раководни позиции внатре во политички партии.²⁴

Генерално, менувањето на изборниот систем, иако носи одредени позитивни поместувања, не прејудира и значајна промена во бројноста на пратеничките во Собранието на Република Северна Македонија. Треба да се има предвид дека видот на изборниот систем, бројот на изборните единици и типот на кандидатските листи, се само еден дел од факторите кои го креираат политичкиот пејзаж во рамките на едно општество. Освен промената на една компонента во изборниот систем, застапеноста на жените во парламентот зависи од комбинација на повеќе фактори, како што се изборниот праг, задолжителните квоти и строгите правила за редослед на кандидатите, на пример патент-систем и други. Сепак, доколку сметаме дека е неопходна одредена промена со цел постигнување поголема застапеност на жените во парламентот, наодите покажуваат дека одредена промена во изборниот систем, со воведување една изборна единица, би претставувало добар почетен чекор.

Користена литература

- [1] Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women”, 1979.
- [2] Council of Europe Parliamentary Assembly recommendation 1676 (2004) on women’s participation in elections, 2004.
- [3] District Magnitude and Political Parties, The Electoral Knowledge Network, 2012.
- [4] Inter-Parliamentary Union Knowledge Hub on Women in Politics. Lijphart, Arend. “*Constitutional Choices for New Democracies*”. In Diamond, Larry and Plattner, Marc F. (Ed.). “*Electoral Systems and Democracies*”. Балтимор: Џон Хопкинс Универзитет, 2006.
- [5] [5] Matland, Richard E. “*Enhancing Women’s Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*“. In Ballington, Julie and Karam, Azza (Ed.). “*Women in Parliament: Beyond Numbers*“. Стокхолм: Меѓународен институт за демократија и асистирање при избори (IDEA), 2005.
- [6] OECD Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality - Implementing the 2015 OECD Recommendation on Gender Equality in Public Life.
- [7] Венецијанска комисија. “*Compilation Of Venice Commission opinions and reports concerning electoral systems*“. Стразбур, 2019.
- [8] Венецијанска комисија. “*Venice Commission opinions and reports concerning electoral systems and gender representation*“. Стразбур, 2019.
- [9] Венецијанска комисија. “*Money in Politics*“. Тбилиси, 2018.
- [10] Венецијанска комисија. “*Venice Commission opinions and reports concerning gender equality*“. Стразбур, 2016.
- [11] Силјановска-Давкова, Гордана, „*На патот на распределбата на изборните мандати - изборни модели*“, во „*Конституционализам, универзализам и демократија*“, Ротердам, 1999. Центар за истражување и креирање политики. „*Кон родово рамноправна Македонија*“ - Скопје, 2010.

²⁴ Венецијанска комисија. “*Venice Commission opinions and reports concerning gender equality*“. Стразбур, 2016. Достапно на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2016)007-e) (пристапено на 13.10.2020).